

Scientific Journal Impact Factor (SJIF 2022=5.016)
Passport: <http://sjifactor.com/passport.php?id=22257>

FERULA SUMBUL ILDIZINING DORIVORLIK XUSUSIYATI

Шамсиддин Абдуғани ўғли Салоҳиддинов

Бухоро давлат университет Биология
кафедраси магистри

Зулайхо Раҳимовна Яркулова

Бухоро давлат университети
доценти

ANNOTASIYA

Ferula sumbul ildizining dorivorlik xususiyatlari, uning xalq tabobat va zamonaviy tibbiyotda qo'llanilishi haqida ma'lumot berilgan. Bundan tashqari Ferula moschata (sumbul) haqida qisqacha ma'lumot ham berilgan.

Kalitli so'zlar: sumbul, ildiz, dorivorlik, kasalliklar, ferula.

HEALING PROPERTIES OF FERULA SUMBUL ROOT

ABSTRACT

Medicinal properties of the root of Ferula moschata, its use in folk medicine and modern medicine. There is also a brief description of Ferula moschata.

Key words: ferula moschata, root, medicine, disease, ferula.

Sumbul asab tizimi uchun stimillashtiruvchi va tonizasiyalashtiruvchi vosita hisoblanadi. U asosan asablar bilan bog'liq har qanday muammolar uchun ishlatiladi. Masalan, asteniya va asabiy tushkunlikda. Ayniqsa, ko'pincha uni asabiy charchagan ayollarga tavsiya qiladilar. Bularning barchasi bitta sababga ko'ra: asabiy taranglikni bartaraf etish va tanaga tonus berishdir. Garchi ba'zi shifokorlar uchun bu uzoq davom etgan kasallikdan keyin tanani tiklash uchun oddiy tonik vositadir.

O'simlikning eng qimmatli qismi ildizdir. Undan turli xil damlamalar va suyuq ekstraktlar tayyorlanadi.

Sumbul Hindiston, Fors va Sharqning boshqa hududlarida azaldan ishlatilgan. Avvalo, diniy marosimlar uchun ildizdan turli xil atir va isiriqlar tayyorlangan. Ammo u dorivor maqsadlarda ham ishlatilgan.

Bu juda kam uchraydigan o'simlik. Uning sobiq ilmiy nomi Ferula sumbuldir. Endi bu o'simlik - Ferula moschata deb yuritiladi. Garchi boshqa nomlar orasida eng mashhurlari "mushk ildizi" va mushk feruladir.

Ferula Sumbul eng kam o'rganilgan dorivor o'tlardan biri ekanligi ma'lum. U asosan Sharqiy Yevropa, O'zbekiston va Shimoliy va sharqiy Hindistonda (Nepal va Butan) o'sadi. Bundan tashqari, bu o'simlikni Rossiyaning uzoq shimolda ham uchratish mumkin. U Petrograd orqali Yevropaning qolgan qismiga ham yetib boragan.

Scientific Journal Impact Factor (SJIF 2022=5.016)
Passport: <http://sjifactor.com/passport.php?id=22257>

Uni birinchi bo'lib Evropa qit'asida tibbiyotda qo'llashni boshlagan Moskva va Petrograd shifokorlari edi.

“Sumbul” fors va arab soʻzlari boʻlib, turli oʻzaklarga ishora qiladi. Oʻsimlik dastlab 1869 yilda rus olimi Fedshchenko tomonidan Samarqandning janubi-sharqidagi togʻlarda, yaʼni Zarafshon daryosi boʻyida joylashgan kichik Pentshakend shahrida kashf etilgan.

U yerda sumbul 3000-4000 fut balandlikda oʻsgan. Ildiz darhol Moskva botanika bogʻiga yuborilgan. Faqat 1872 yilda u erdan ikkita namuna Kewga yuborildi. Garchi 1875 yilda yuborilgan bitta oʻsimlik gullashdan keyin darhol nobud boʻlgan.

Sumbulni birinchi boʻlib Buyuk Britaniya va AQShga Granville olib kelgan. Vaqt oʻtishi bilan sumbul ildizi AQSh farmakopeyasida dorivor deb tan olingan.

Kaufman *Euryangium* turkumiga asos solgan. U bu turkumga barcha hoʻl ildizli oʻsimliklarni kiritgan. Yaʼni, kesishdan soʻng, suyuqlik oqganda mushkning kuchli hidi chiqishidir. Bu hid, ayniqsa, suv bilan ishlov berilganda seziladi. Faqat oʻsimlikning toʻliq pishganidan keyin hid deyarli yoʻqoladi, bu oʻsimlikning tasnifini juda murakkablashtiradi.

Hozirda oʻsimlik Soyabondoshlar oilasi (Apiaceae) va Ferula (Ferula) turkumiga tegishli.

Yuqorida aytganimizdek oʻsimlik dorivor ildizlari uchun qadrlanadi. Ildizlari quritiladi va ovqat hazm qilish uchun yordamchi sifatida foydalanish uchun qayta ishlanadi. Garchi sumbulning ajoyib uyqu dori ekanligi haqida juda koʻp dalillar mavjud. Bundan tashqari, u nafaqat uyqusizlik bilan, balki ortiqcha asabiylashishga ham yordam beradi.

Qizigʻi shundaki, "mushk ildizi" nomi bir sababga koʻra berilgan. Axir, oʻsimlik oʻziga xos mushk hidini chiqaradigan tolali qoʻziqorin qobigʻiga ega. Sumbul odatda oziq-ovqat sifatida ishlatilmaydi. Shuning uchun ildizning ozuqaviy qiymati umuman baholanmagan. Ammo u baʼzi bemorlarga tibbiy foyda keltiradigan kimyoviy moddalarni oʻz ichiga oladi. Ushbu faol moddalar qatorini quyida keyinroq muhokama qilamiz.

Umuman olganda, ildizlar balsamik qatronlar va efir moyi, kraxmal, saqich va mumni oʻz ichiga oladi. Mushk ildizining asosiy tarkibiy qismlari oleyk, palmitik, stearik va linoleik moylar, shuningdek, dekstrin, kul va saxarozadir. Ferula sumbul tarkibida sirka kislotasi, betain va kletchatka ham uchraydi.

Tibbiyotda sumbul yuqorida aytganimizdek asab kasalliklarida qoʻllaniladi. Avvalo, uyqusizlik va asabiylashishda qoʻllaniladi. Bundan tashqari hayz koʻrishning buzilishi kabi holatlarda ham foydalaniladi.

Scientific Journal Impact Factor (SJIF 2022=5.016)

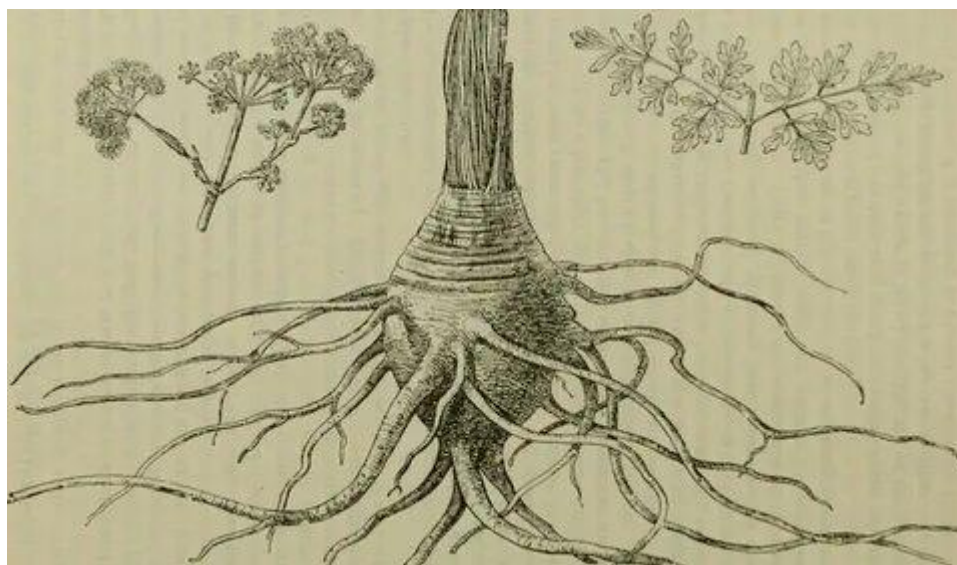
Passport: <http://sjifactor.com/passport.php?id=22257>

U dastlab Rossiyaga mushk o'rnini bosuvchi sifatida olib kelingan. Vaqt o'tishi bilan u 1867 yilda Britaniya farmakologik amaliyotiga kiritilgan. Bu ovqat hazm qilish va asab bilan bog'liq kasallaiklarni davolovchi vosita sifatida tasvirlangan.

Ammo juda o'ziga xos narsa bor edi, ular unga e'tibor berishdi? Ha, haqiqatan ham shunday edi. Uning eng noodatiy qo'llanilishi - bu stimulyatsiyani to'xtatishdir. Ammo shu bilan birga, sumbulning aniq minuslari bor edi. Dori ta'mi shunchalik yoqimsiz ediki, ko'plab bemorlar natijalarni kutmasdan davolanishni tark etishni afzal ko'rishdi. Ko'pchilik uchun ikkinchi doz shunchaki chidab bo'lmas edi. Vaqt o'tishi bilan, preparatning yuqori dozalari hatto surunkali og'riqni engillashtirishi mumkinligi ma'lum bo'ldi.

Sumbul va uning yaqin qarindoshlari azaldan ilmiy tadqiqot ob'ekti bo'lib kelgan. Bundan tashqari, olimlar uning turli xil gripp turlariga qarshi samaradorligini aniqlashga harakat qilishdi. Hozirda uning cho'chqa grippi virusiga qarshi kurashda muvaffaqiyatli qo'llanganli aytilmoqda.

Albatta, sumbul nafaqat asab bilan bog'liq bo'lgan kasalliklarda, balki u meteorizmdan tortib ovqat hazm qilish tizimining turli kasalliklarini davolashda qo'llaniladi. Ba'zida to'g'ridan-to'g'ri qorin bo'shlig'ida og'riqni yo'qotish uchun ildizning kukunidan mahalliy vosita tayyorlanadi. Bu spazmlardan og'riqni mukammal darajada kamaytiradi va ovqat hazm qilishni yaxshilaydi. Bundan tashqari, aromatik fazilatlar tufayli bu o'simlik astma uchun ishlatiladi. Bundan tashqari, bu pnevmoniya uchun yaxshi xalq tabobati vositasi bo'lib, o'pkani tozalash va nafas olishni osonlashtiradi.

Sumbullarning botanik tavsifi. Ba'zan o'simlik balandligi 2,5 m gacha etadi, ammo bu juda kam uchraydi. Uning asosiy xususiyati juda qattiq silindrsimon yupqa poyadir. Undan taxminan o'n ikki va undan ham ko'proq shoxlar hosil bo'ladi.

Scientific Journal Impact Factor (SJIF 2022=5.016)
Passport: <http://sjifactor.com/passport.php?id=22257>

Bu shoxlar uzunligi 50 - 60 sm gacha etadi. O'simlik o'sishi bilan poya shoxlari asta-sekin kichiklashadi.

Barglarning shakli uchburchakdir. Gullar murakkab shingillito'p (har bir novdaning oxirida joylashgan). Tashqi ko'rinishida ular arpabodiyonni biroz eslatadi. Vaqt o'tishi bilan ulardan kichik mevalar hosil bo'ladi. Lekin bizni o'simlikning ildizi eng ko'p qiziqtiradi. Axir, faqat u qimmatli va tibbiyotda qo'llaniladi.

Shunday qilib, sumbul ildizi qandaydir "ko'ndalang segmentlar" sifatida tavsiflanadi. Odatda, bu segmentlar uzunligi 10 sm va diametri 7 sm ga etadi. Ularning tashqi qobig'i ochiq jigarrangdan to'q jigarrang rangga ega. Bundan tashqari, tashqi tomondan, barcha ildizlar burishadi. Faqat yuqori qismida silliq kulrang epidermal qatlam ko'rinadi. Ba'zan unga qisqa poyali asoslar ham biriktiriladi.

Bundan tashqari, ildiz ichida tolali, och sariq yoki jigarrang-sariq rangga ega. Bundan tashqari, ba'zida u jigarrang yoki qora rangli qatronlar bilan qoplangan. Lekin eng muhimi, u o'ziga xos mushk hidiga ega. Ildizlarning ta'mi achchiq va ozgina xushbo'y bo'lsa-da.

Ko'pchilik sumbul preparatlari quritilgan ildiz kukunidan tayyorlanadi. Rangida u bir xil ildizga o'xshaydi, ya'ni kulrang-jigarrang. Mikroskop ostida tekshirilganda juda ko'p jigarrang-qora bo'laklarni ko'rish mumkin.

Sumbul ildizni tahlil qilinganda quyidagi natijalar hosil bo'lgan:

- namlik 10,17%;
- kraxmal 7,70%;
- Pentosan 10,60%;
- tola 17,15%;
- oqsil, 5,50%;
- dekstrin 1,40%;
- kul 6,50%;
- saxaroza 1,64%;
- boshqa qandlar 0,51%;
- efir moyi 1,10%;
- smolalar 17,1%.

Ta'kidlash joizki, alkaloidlar topilmagan. Uchuvchi moy oltingugurt borligini ko'rsatmagan. Hidi balzamik smolalar bilan bog'liqqa o'xshash bo'lgan. Ulardan biri spirtida, ikkinchisi esa efirda eriydi. Efir moyi yalpizga o'xshash achchiq ta'mga ega. Ammo quruq distillanganda, u Umbelliferon (Umbelliferon) o'z ichiga olgan mavimsi moyga aylangan.

Xuddi shunday, betain ham topilgan. Bundan tashqari, smolali qismida vanil kislotasi ($C_8H_8O_4$) aniqlangan. Bundan tashqari, fitosterol mavjudligi tan olingan.

Scientific Journal Impact Factor (SJIF 2022=5.016)
Passport: <http://sjifactor.com/passport.php?id=22257>

Uchuvchi kislotalar orasida sirka, butirik, valerik va tigloik kislotalar qayd etilgan. Shu bilan birga uchuvchan bo'lmagan kislotalar orasida oleyk, linoleik, serotik, palmitik va stearik kislotalar mavjud edi.

Avvalo, bu stimulyator va spazmolitik bo'lib, uning ta'siriga ko'ra valerianni eslatadi. Shuning uchun u turli asabiy kasalliklarda qo'llaniladi. Sumbul asab tizimiga tinchlantiruvchi ta'sir ko'rsatadi. Garchi ko'pchilik kichik tos a'zolari bilan bevosita bog'liq deb hisoblasa-da. Shu sababli, u dismenoreya va unga bog'liq kasalliklar uchun keng qo'llaniladi. Nafaqat surunkali dizenteriya va diareya, balki surunkali bronxitni davolashda ham foydalanish mumkin. Xuddi shu narsani astmatik tendentsiyalar va hatto pnevmoniya haqida ham aytilish mumkin.

Ko'pincha sumbul bo'g'ilish, bronxit, mushaklarning spazmlari va tinchlantiruvchi sifatida buyuriladi.

REFERENCES

1. N.O'ljaboyeva. Xalq tabobati xazinasidan javohirlar. Toshkent, "Yangi asr avlodi"
2. , 2009 yil. 1135 bet.
3. S. Muhammad. Tabiat ne'matlarining shifobaxsh xususiyatlari. Toshkent, "Istiqlol", 2007 yil
4. Ergashev SH. Yuz dardga yuz davo – shifobaxsh giyohlar, tabiiy ne'matlar va turli beozor omillar bilan davolash. Toshkent, "istiqlol", 1999 yil
5. Флора СССР : в 30 т. / начато при рук. и под гл. ред. В. Л. Комарова. — М. ; Л. : Изд-во АН СССР, 1951. — Т. 17 / ред. тома Б. К. Шишкин. — С. 121. — 390 с. — 3500 экз.
6. Дудченко Л. Г., Козьяков А. С., Кривенко В. В. Пряно-ароматические и пряно-вкусовые растения: Справочник / Отв. ред. К. М. Сытник. — К.: Наукова думка, 1989. — 304 с. — 100 000 экз. — ISBN 5-12-000483-0.
7. <https://www.plantarium.ru/lang/en/page/view/item/16042.html>.